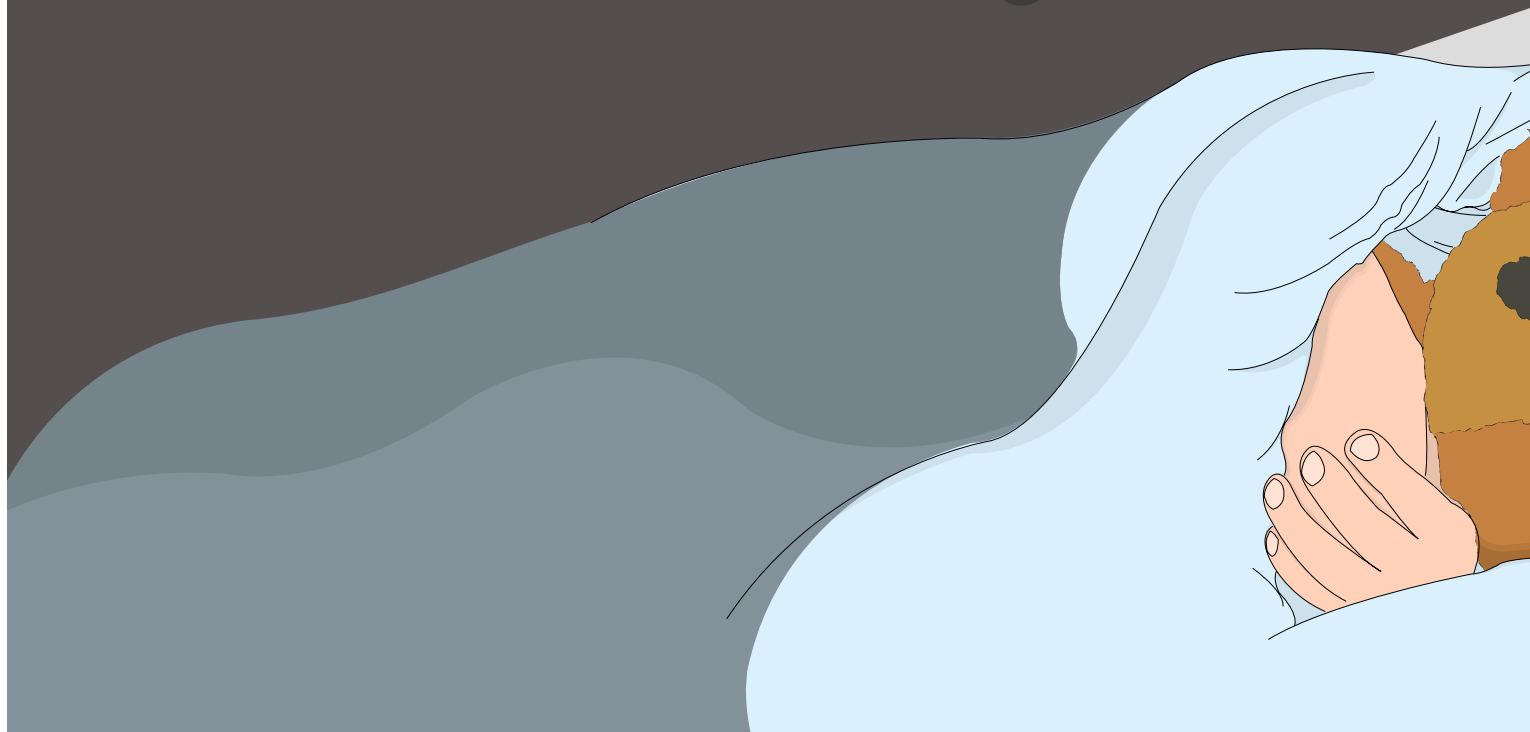

רצח ילדים בידי הוריהם (Filicide)

תופעת רצח ילדים בידי הוריהם: רקע היסטורי, סיווג המעשים, הפרופיל הפסיכודינאמי של מבצעי העבירה, התייחסות החברה ואמצעי התקשורת אל הורים אלה, מקומם של שירותי הרווחה והיבטים חוקיים של התופעה

ד"ר יעקב מרגולין, פרופ' אליעזר ויצטום

“העין רואה רק את מה שהנפש מוכנה להבין”

בתו של מלך קורינת והתכוון להינשא לה. מצוקתה של מדיאה היתה גדולה מאוד: היא נותרה אישה עזובה ונטושה שבעלה בגד בה, בודדה בארץ זרה ואם לילדים עזובים ואומללים שאביהם מתכחש להם. אמנם יאסון הבטיח לה כי הוא ידאג לעתיד הילדים, אך מדיאה לא האמינה לו. בייאווה הרב היא החליטה לנקום ביאסון ובכלתו והיא הרעילה את אהובתו של יאסון והרגה את ילדיהם המשותפים. סיפורה של מדיאה מתואר במחזה הנושא את שמה אשר חובר בידי אאוריפידס והוצג לראשונה בשנת 431 לפנה"ס. במחזהו הציג אאוריפידס את מדיאה מתוך גישה המסבירה את רציחת ילדיה בבגידתו של יאסון ולא בשיגעון של מדיאה.

ציורו של דלקרואה משנת 1838 - מדיאה עומדת להרוג את ילדיה

רקע היסטורי

הקרכת קרבנות אדם היתה נהוגה בתקופות קדומות ובכלל זה הקרכתם של ילדים בידי הוריהם לאלילים מסוימים כאמצעי פולחן שנועדו לשכך את זעם האלים. בארצות המזרח הקדמון, מנהג זה היה מקובל אצל בני מואב ועמון (לבעל ולמולך) וכן במצרים. הנביא ירמיהו הזוהר את שומעיו שלא יקיימו פולחן זה אשר נאסר בידי האל, והדגיש כי עשייתו עלולה להביא לעונש נורא (ירמיהו י"ט, ה). נראה כי הנביא הוטרד גם מעניין אחר - זיכרון פרשת העקידה, אשר עומד בסתירה לאיסור החמור של הקרבת הבנים, וירמיהו רומז לעניין זה בפסוק בעל משמעות מיוחדת: "ובנו את במות הבעל לשרוף את בניהם באש עולות לבעל, אשר לא ציוויתי ולא דיברתי ולא עלתה על ליבי" (פסוק ה'). פסוק עמום זה מקבל את הסברו במדרש: "לא ציוויתי - ליפתח שיקריב את בתו, ולא דיברתי - למלך מואב שיקריב את בנו, ולא עלתה על ליבי - לומר לאברהם שישחוט את בנו" (מדרש תנחומא, מהדרות בובר, פרשת וירא, סימן מ). השופט יפתח קיים מצוות רבות, אך לא נצטווה כלל להקריב את בתו היחידה (שופטים י"א); האל מעולם לא דיבר עם מישהו מלך מואב ובוודאי שלא אמר לו להקריב את בנו (מלכים ב' ג'); ולמרות שהאל ניסה את אברהם וביקש ממנו לקחת את בנו לעולה, הרי שמעולם לא עלה

ב יולי 2010 התפרסם בישראל מעשהו של איתי בן דרור מנתניה, שטופל הן על ידי שירותי הרווחה והן על ידי גורמי בריאות הנפש, אשר הרג את שלושת ילדיו הקטנים ובהמשך ביצע ניסיון אובדני כושל. האירוע קיבל חשיפה תקשורתית רחבה ביותר, בזומה לאירועים דומים אחרים שהתרחשו במדינה בעשורים האחרונים², לרבות תיאורים אודות עברו הנפשי, המשפחתי והזוגי והדגשת חריגתו הקיצונית של המעשה הנורא. בספטמבר 2010 פורסם כי אישה כבת 39 מדורס תל אביב השליכה את שני ילדיה הקטנים מדירתה שבקומה הרביעית בבניין שבו התגוררה ולאחר מכן קפצה בעקבותיהם. הפעם, למרבה המזל, האירוע לא הסתיים בצורה קטלנית.

לאלימות יש, כידוע, היסטוריה ארוכה אשר מתחילה בראשית ימייה של האנושות; כבר בספר בראשית אנו קוראים כי ילוד האישה הראשון היה גם הרוצח הראשון. לאלימות סיבות רבות - ביולוגיות, חברתיות ופסיכולוגיות. אחד מסוגי האלימות הוא האלימות במשפחה, אשר הגיעה בשנים האחרונות בארץ ובעולם לממדים של מגיפה. בדרך כלל מיוחס למשפחה ממד של קרובה, וחברי התא המשפחתי, החולקים ביניהם רקע ביולוגי, קשרים רגשיים ואינטרסים משותפים, מקורים למצוא בו אהבה, תמיכה וכבוד. במציאות קורה לא אחת כי היחידה החברתית הבסיסית הזו מתפקדת בצורה כה גרועה, שהיא מהווה איום לחבריה. ילדים, שהם פגיעים במיוחד, עלולים להפוך לקורבן של מצבי הרוח וההפרעות של האחרות, דבר הוריהם, דבר שפוגע לעתים קרובות בטיפול בהם, גורם להם נזקים ולפעמים אף עלול להסתיים ברצח ובמוות (Palermo, 2002). רצח, או המתה מכוונת ומתוכננת של אדם בידי אדם אחר, מהווה אחת מהעבירות החמורות ביותר שבספר החוקים בכל מדינה. בכמה מהמדינות עונשה מוות ובאחרות - מאסר עולם. חוש הצדק של כל אדם מתקומם כאשר הוא שומע על רצח. תחושה קשה במיוחד מתעוררת כאשר מדובר ברצח שנעשה בתוך המשפחה. אולם, נראה שאין תחושה עזה ומקוממת יותר מזו שמופיעה כאשר מדובר ברצח של ילדים חסרי ישע בידי הוריהם, אלה אשר הביאום לעולם ומסיבות אלו ואחרות בחרו גם להוציאם ממנו ולשים קץ לחייהם. רצח ילדים בידי הוריהם מהווה תופעה נפוצה שאינה מוגבלת למעמד חברתי מסוים. גם אבות וגם אמהות יכולים לבצע מעשה זה, אם כי אמהות נוטות להרג של ילדים צעירים יותר מאשר אבות. במאמר זה נסקר הנושא של רצח ילדים בידי הוריהם. לאחר הצגת השמות וההגדרות של התופעה ותיאור הרקע ההיסטורי שלה, יובאו סקירת ספרות וסיווג המעשים האלה וכן דיון בפרופיל הפסיכודינמי של מבצעי העבירה. בהמשך תיסקר ההתייחסות של החברה ואמצעי התקשורת אל הורים אלה, תוך ציון מקומם של שירותי הרווחה ויתוארו היבטים חוקיים אחדים של התופעה. כן ייסקר המידע הקשור לאפשרות איתור מוקדם של הורים בעלי פוטנציאל סיכוני משמעותי לילדיהם.

שמות והגדרות

מבחינת גילוי של הקורבן, רצח ילדים בידי הוריהם מתייחס לתופעה של רצח של ילוד המבוצע בתוך 24 השעות הראשונות ללידתו והמכונה בספרות המקצועית בשם Neonaticide ולרצח של תינוקות בוגרים יותר, עד לגיל שנה, המכונה בשם Infanticide. המונח הכללי של תופעה זו קרוי Filicide והוא מתייחס לרצח ילדים בידי הוריהם כאשר גיל הילדים הוא בין שנה ל-18 שנה, אם כי יש הנוהגים להשתמש במונח בהכללה גם כאשר גיל הנרצחים הוא פחות משנה. מונח נוסף שמופיע בספרות המקצועית לרצח ילדים בידי הוריהם, במיוחד כאשר כוונת הרוצח/ת לפגוע בבן הזוג ולנקום בו, הוא תסבין מדיאה (Stern, 1948; McCloskey, 2001), הקרוי על שם דמותה המיתולוגית של מדיאה, בתו היפה והחכמה של אייטס מלך קולכיס ונכדתו של אל השמש, אשר התאהבה ביאסון, מנהיג הארגונאוטים שחיפשו אחרי גינת הזהב, וסייעה לו במציאתה. יאסון בתמורה נשאה לאישה ובני הזוג הפליגו לתסאליה והתגוררו בה. כעבור שנים אחדות, כאשר לבני הזוג היו כבר שני ילדים, התאהב יאסון בקריאווה,

על לבו שישחט את בנו (בראשית כ"ב). הקרבת הבנים לבעל ולמולך היא פסגת החטא ביהדות, והסכמתו של אברהם להעלות את יצחק לעולה היא שיא אמונתו ויסוד קבוע בהשקפת היהדות. הקרבת הבנים למולך היא פסגת האטימות ועוברת האלימים. הנביא ירמיהו היה צריך להסביר לעם את ההבדל שבין השניים.

היוונים והרומאים הגבילו את מספר הילדים לשלושה. המחזאי היווני הנודע אאוריפידס מתאר היטב את מנהג ה-Infanticide שהיה מקובל ביוון במאה הרביעית לפנה"ס, ואף פילון האלכסנדרוני (20 לפנה"ס - 50 לספירה) יצא בכתביו כנגד מנהג זה (deMause, 1974). ברומא היה נפוץ מאוד המנהג של נטישת ילדים, בנים ובנות כאחד, ובדרך כלל היתה לאב זכות חוקית ("כוחו של האב", או Patria potestas) להחליט על גורלו של כל יילוד. זכות זו נבעה מהתפישה כי מי שיצר יכול להרוס את מה שיצר. אריסטו ביוון (322-384 לפנה"ס) וסנקה ברומא (3 לפנה"ס - 65 לספירה) תמכו בהריגת ילדים בעלי מום. ילדים כאלה נדחו על ידי החברה והם הומתו בידי המיילדות מיד לאחר לידתם. לעתים קרובות ראו בהם חוטאים, ובכיים ודמעותיהם פורשו כסימן של רוע. הרג תינוקות היה כה שכיח, עד כי בשנת 315 לספירה אסר הקיסר קונסטנטינוס (272-337 לספירה) על ביצועו באמצעות חוק והוציא צו שחייב לספק לעניים מזון ובגדים עבור התינוקות שלהם במטרה להפסיק מנהג זה. באופן רשמי, רק בשנת 374 לספירה הכיר החוק הרומי בהרג ילדים כמעשה של רצח, אולם אף לאחר נפילתה של האימפריה הרומית המשיכה המתת ילדים, חוקיים ובלתי חוקיים, ובעיקר יילודים, להיות שכיחה. אוגוסטין מהיפו שבצפון אפריקה (354-430 לספירה) האמין כי ילדים בעלי פיגור שכלי נשלטו על ידי השטן, ואף במוצאי ימי הביניים, סביב שנת 1300, עדיין נחשבו ילדים אלה לחוטאים, במיוחד כאשר הבכי שלהם לא פסק (אף כימינו יש הורים אשר מגיעים למצב שבו הם ממיתים את ילדיהם משום שהבכי החזק והמתמשך שלהם מפריע להם). שכיחות המתת התינוקות ירדה במהלך ימי הביניים והמשיכה לרדת במאות שלאחריהם, אך התופעה נמשכה ברחבי העולם עד למאה ה-18 (deMause, 1974).

רצח תינוקות היה שכיח באנגליה, בצרפת וברוסיה. באנגליה של תחילת המאה ה-17 היו נהוגות שיטות מגוונות להמתת התינוקות. בצרפת באותה תקופה היתה לאבות סמכות מוחלטת על בני משפחתם, בדומה לרומא העתיקה, וסמכות זו כללה גם את הכח לבחור בחיים או במוות עבור ילדיהם. על שני שלישים רוסים, איוון הרביעי (המכונה גם איוון האיום, 1530-1584) ופטר הגדול (1672-1725) מסופר כי היו מעורבים ברציחת בניהם. ברוסיה של המאה ה-19, למרות דיווחים על כך כי רצח ילדים בידי הוריהם לא היה שכיח בה בתקופה זו, סופרים כטולסטוי, דוסטויבסקי וצ'יכוב ציינו את התופעה בכתביהם. נטישת ילדים שהביאה למוות היתה כה שכיחה באנגליה במאה ה-18, עד שבשנת 1741 פתח הפילנתרופ האנגלי תומאס קוראם (Thomas Coram, 1751-1668), שנתיים לאחר שהצליח לקבל מהמלך ג'ורג' השני מנשר מלכותי התומך בתכניתו, בית חולים ובית מחסה מיוחד שנועד "לגידולם ולחינוכם של ילדים עוזבים ונטושים".

באתר שבו נבנה בזמנו בית החולים מצוי כיום גן משחקים וגן עם חיות מחמד לילדים הקרויים על שמו (Coram Fields) והכניסה אליהם אסורה למבוגרים שאינם מלווים בילדים (Amos and Mayers, 2005). רק במאה ה-20 הפך להיות סוג זה של המתת ממעשה בלתי מוסרי לפשע פלילי, ובדומה לתקופת הקיסר קונסטנטינוס, המתת ילדים בידי הוריהם הפכה להיות מעשה רצח (deMause, 1974). בשנים האחרונות חלה ירידה בשיעור של רצח ילדים בידי הוריהם. קשה לקבוע את הסיבה המדויקת לכך ונראה שמדובר בשילוב של גורמים אחדים. בין הגורמים הללו ניתן למנות גורמים דתיים, נסיונות להעצמה מוסרית של החברה, גישה הומניסטית יותר לחיים, תנאים חברתיים טובים יותר והיעלמותן של דעות קדומות חברתיות, נכונות רבה יותר לקבל תופעות כהפלות וכאמהות חד הוריות, וקיומם של משאבים חברתיים טובים יותר (כגון מדיניות אימוץ קלה יותר וזמינות רבה של גלולות למניעת הריון). עם זאת, עדיין קיימים דיווחים על רצח ילדים בידי הוריהם, למרות ששכיחים

יותר מקרים של מוות פתאומי של תינוקות ושל תסמונת הילד המוכה, כאשר הראשון יכול לעתים לשקף צורה של המתה רשלנית והשני יכול לעתים להוות סימן מקדים להמתת ילדים.

סקירת ספרות

בספרות המקצועית, המונח המתיחס לרצח ילדים בידי הוריהם הוא Filicide, שמקיף וכולל כפי שהוזכר גם רצח יילודים ותינוקות. פרסום חלוצי בנושא היה מאמרו של רוניק שפורסם לפני יותר מ-40 שנה (Resnick, 1969) והוא מהווה ניתוח רטרופספטיבי ומקיף של הספרות הקשורה בנושא משנת 1751 ועד 1967. רוניק קיבץ נתונים מתוך 131 מקרים, ולאחר שניתח את ממצאיו, הוא הגיע למספר מסקנות. כך, למשל, נמצא כי הרוצחים כללו 88 אמהות ו-43 אבות; התקופה המסוכנת ביותר לקורבנות היא מחצית השנה הראשונה לחייהם; ככל שהילד צעיר יותר, כך האם רואה אותו יותר כרכושה האישי. במקרים שבהם רצח התינוק נעשה לאחר לידתו, היא חווה את תינוקה כשלוחה של עצמה.

רוניק הציע לחלק את רצח הילדים בידי הוריהם לחמש הקטגוריות הבאות: א. אלטרואיסטית, הכוללת רצח הקשור בהתאבדות ובכוונה להקל על סבלו של הילד; ב. מעשי רצח על רקע של פסיכוזה חריפה, שבהם ההורים מבצעים את המעשה בהשפעתן של הזיות שמיעה פוקדות או כחלק ממערכת פרנואידיה דלזיונילית; ג. רצח ילדים שאינם רצויים; ד. רצח ילדים שמקורו בתאונה; ה. רצח ילדים הקשור לנקמה כלפי בן/ בת הזוג.

רוניק תיאר שיטות מגוונות שבהן נעשה שימוש ברצח. אמהות השתמשו בעיקר בחניקה, בהטבעה, או בהרעלה באמצעות גז, ואילו אבות השתמשו בעיקר בהכאה, במעיכה ובדקירה. חבלת דוחה גם כן כסיבת מוות שכיחה. במקרים שבהם נמצא כי ההורים, ובמיוחד האמהות, לקו במחלת נפש בזמן ביצוע המעשה, האבחנות נחלקו באופן כמעט שווה בין סכיופריניה, דיכאון והפרעה דו-קוטבית ובין הפרעת אישיות. מצבים פסיכוסטיים נמצאו יותר בקרב האמהות מאשר בקרב האבות. רוניק סבר כי הסיכון לרצח הילדים בידי הוריהם הלך ופחת ככל שהילדים בגרו יותר. התקופה הרגישה ביותר היתה כאשר הקשר הדיאדי "אם-ילד" עדיין לא התבגש. גם ממחקר שפורסם לאחרונה (Dave et al., 2010) עולה כי הסיכון להופעת דיכאון אצל הורים מגיע לשיאו בשנת החיים הראשונה של צאצאם, ורגישות מיוחדת קיימת בקרב הורים שסבלו בעבר מדיכאון, בקרב הורים בגיל צעיר יחסית וכן בקרב הורים שבאים מרקע של עזובה רגשית. לפיכך ברורה החשיבות של אבחון וטיפול תמאימים אצל הורים כאלה אף ברפואה הראשונית.

נעשו גם נסיונות סיווג אחרים. סקוט (Scott, 1973) הציע לסווג הורים שרצחו את ילדיהם לפי המניע והוא תיאר חמש קטגוריות: א. סילוק ילדים שאינם רצויים; ב. רצח מתוך רחמים; ג. תוקפנות שמקורה בהפרעה נפשית קשה; ד. מניע שמקורו אינו קשור לקורבן (התקה של כעס, הימנעות מבקורת, אובדן סטטוס, אובדן של חפץ אהוב); ה. מניע שמקורו בקורבן (הורים מכים). בסקירתו נמצא כי אף לא אחד ממצעי הרצח של תינוקות בשנת חייהם הראשונה היה נשוי. מבחינת האבחנות שנקבעו לרוצחים, הן כללו הפרעת אישיות, דיכאון תגובתי או מחלה פסיכוטית.

בסקירה רטרופספטיבית של שש שנים (1970-1975), שכללה 86 אמהות שהוואשו בהריגת ילדיהן או בניסיון להריגתם ואשר נבדקו במהלך רציון מאסרן, נמצאו המאפיינים הבאים: אם מכה (36 נשים), אם הלוקה במחלת נפש (פסיכוזה, 20, דיכאון חריף, 24), אם נוקמת (9), אם לילד בלתי רצוי (8) ואם שביצעה רצח מתוך רחמים (1). המחבר העלה השערה לפיה הורים שרוצחים את ילדיהם, בעיקר אמהות, ירחילים להימצא במצב דיסוציאטיבי בזמן ביצוע המעשה (d'Orban, 1979).

דיוקן הרוצחים

במחקר רטרופספטיבי אשר התבסס על מסד נתונים רחב יותר וכלל תקופה של עשר שנים, משנת 1976 ועד 1985 (Kunz and Bahr, 1996), תואר הדיוקן של הרוצחים ושל הקורבנות מתוך 3,459 מקרים שבהם האם או האב רצחו את ילדם

שהיה מתחת לגיל 18. נמצא כי 46 אחוז מההורים היו מתחת לגיל 25, ו-15 אחוז היו בגיל העשרה. בביצוע המעשה היה לאמהות רוב זעום ביחס לאבות (52.5 אחוז לעומת 47.5 אחוז). למרות השוני מבחינת הגיל והמין של הקורבנות, הרי שבמהלך השבוע הראשון לחייהם הומתו מספר שווה של בנים ובנות. מעבר לגיל זה ועד לגיל 15 שנה, מספר הבנים שנוצחו בידי הוריהם היה מעט גבוה יותר ממספר הבנות. בין גיל 16 לגיל 18, נרצחו הרבה יותר בנים (77 אחוז). הרוב המכריע של האמהות (95 אחוז) רצחו את ילדיהן במהלך השבוע הראשון לחייהם. מחברי המחקר ציינו כי האמהות השתמשו בחניקה ובהטבעה להריגת הוולדות שלהן, בעוד שילדים בגיל גבוה יותר נרצחו לרוב על ידי אביהם תוך שימוש בסכין או באקדח.

שיטת הרצח

במחקר שנועד לבחון את כלי הנשק (סכין או אקדח) שבהם השתמשו 60 אמהות שרצחו את ילדיהן ואשר התבסס על נתונים שהופקו משתי מדינות בארצות הברית בתקופה שמשנת 1970 ועד 1996 (Lewis et al., 1998), נמצא כי אחת מכל ארבע נשים השתמשה בכלי נשק. אקדחים שימשו 13 אחוז מהרוצחות וסכינים - 12 אחוז. מחברי המחקר ציינו גם כי נשים פסיכוטיות נטו יותר מאחרות להשתמש בכלי נשק, אולם השימוש בו הוגבל בעיקר לילדים בוגרים יותר. האמהות אשר השתמשו בסכין לרצח ילדיהן היו כולן פסיכוטיות, אך רק שבע מתוך שמונה האמהות שהשתמשו באקדח היו פסיכוטיות.

היבטים חברתיים ודמוגרפיים

כאשר עוסקים ברצח של ילדים בידי הוריהם, יש להביא בחשבון את ההיבט החברתי. בסקירה של רציחות ילדים בעיר דטרויט במשך חמש שנים (1982-1986) נמצא כי מרבית ההורים שרצחו את ילדיהם היו שחורים, צעירים ובעלי השכלה נמוכה, שלעיתים קרובות היה להם עבר פלילי. גיל הקורבנות היה מתחת לשש שנים, ולעיתים קרובות הרצח היה תוצאה סופית של הכאות, טלטולים או התעללות (Goetting, 1990). בסקירה אחרת, שכללה ניתוח דמוגרפי, קיום או העדר של התעללות בילדות וסוג הרצח, בקרב קבוצה של 48 אמהות מפנילנד אשר ניסו להרוג את ילדיהן או שהצליחו בכך בשנים 1970-1996, נמצא כי כל הקורבנות היו מתחת לגיל 12, וכי 15 מהם היו ולדות בני יום (Neonaticide). הורי הקבוצה האחרונה היו אמהות צעירות, בלתי נשואות, תלויות במשפחת המוצא שלהן, הכחישו את הריגתו או שניסו להסתיר, והיו בעלות מספר קטן יותר של בעיות פסיכולוגיות מאשר האמהות שרצחו ילדים בגיל בוגר יותר. אלו האחרונות היו נשואות, בעלות קשיים בחיי הנישואין, ודיווחו על קיום מתחים בחיי הנישואין שלהן. בשתי הקבוצות דווח על התעללות פיזית בילדות בידי הוריהן, ועל קיום הפרעות נפשיות, דיכאון או פסיכוזה דלחיונית וכן על נטייה לאלימות אימפולסיבית (Haapasalo and Petaja, 1999). חוקרים אחרים (Simpson and Stanton, 2000) ציינו מספר גורמים אשר מתקיימים ברצח ילדים בידי אמהותיהם, וקיומה של הפרעה נפשית אצל האם, שגורמת להגברת רגישותה לביצוע מעשה שכזה.

מנקודת מבט סוציולוגית וכפי שנמצא גם במחקרים שצוטטו לעיל (d'Orban, 1979; Resnick, 1969), רצח של ילדים קטנים מבוצע יותר בידי אמהות צעירות מאוד, בעוד שאבות, אשר שולטים בדרך כלל על התנהגותם של הילדים הבוגרים יותר, נוטים יותר לפגוע בילדים בוגרים אלה. ואכן, במחקר שבו נעשתה הפרדה בין רצח ילדים לבין רצח ולדות ורצח תינוקות (Bourget and Bradford, 1990), דווח כי רצח ילדים מבוצע בעיקר בידי אבותיהם. במחקר זה, שהתבסס על ניתוח המאפיינים של הורים שרצחו 14 ילדים (שמונה אבות ושש אמהות), אוששה האקסיומה לפיה אמהות רוצחות את ילדיהן הקטנים מאוד יותר מאשר אבות, והיא בעיקר על רקע של פסיכוזה שלאחר הלידה. עוד נמצא כי ל-61.5 אחוז מבין המבצעים היתה מצוקה פסיכולוגית לפני ביצוע המעשה, הפרעת אישיות גבולית היתה שיכחה יותר מאשר דיכאון רב (Major depression) אצל ההורים, והפרעות אפקטיביות

ונסיונות אובדניים היו משמעותיים בקרב אוכלוסייה זו. חוקרים אלה הבחינו בחמש קבוצות של רצח ילדים בידי הוריהם: א. רצח ילדים פתולוגי (מניעים אלטרואיסטיים ורצח התאבדות); ב. רצח ילדים מקרי (תסמונת הילד המוכה, טלטולים, וכיו"ב, שהסתיימו במות הילד ללא כוונה מראש); ג. רצח ילדים מתוך נקמה; ד. רצח של וולד שאינו רצוי; ה. רצח ילדים בידי אבותיהם. ממחקר זה עולה המסר החשוב כי לרגישות אינדיבידואלית יש תפקיד חשוב בתופעה זו של Filicide, שהיא מרובת גורמים.

היבטים אבחוניים

מבחינה אבחנתית, צוין (Sadoff, 1995) כי אמהות צעירות הרוצחות את ילדיהן עושות זאת בדרך כלל כשהן במצב של פחד, אימה, דיכאון או פסיכוזה, או כשהן שרויות במצב דיסוציאטיבי. אבות שרוצחים את ילדיהם מצויים לעיתים קרובות בהשפעת אלכוהול או סמים ואין להם כל יכולת לסבול את בכיו של התינוק. ניתן, לדברי החוקר, לטפל במצבים אלה ולמנוע את הסיכון לתוצאה הפטאלית בהרחקת הילדים מהוריהם ובמצומצום הדחק שנגרם להורים אלה על רקע גידולם. במחקר שכלל 12 גברים אשר הורשעו ברצח ילדיהם (Campion et al., 1988), הסיקו החוקרים כי כ-11 מבין 12 הגברים נצפו הפרעות פסיכיאטריות משמעותיות, שנעו בטווח שבין הפרעות אישיות ועד לפסיכוזות. מניעיהם למעשה שבו הורשעו התבססו על הבנה לקויה של התנהגות הילדים, ודפוס התנהגות האימפולסיבי שלהם נבע לעיתים קרובות משימוש בסמים. גורמים נוספים שנמצאו כללו, כצפוי, בידוד חברתי והעדר תמיכה חברתית במשפחתם או בגורמים קהילתיים וממסדיים.

בחברות שאינן מערביות, כמו באי פיג'י, נמצא כי נשים צעירות ובלתי נשואות רוצחות את צאצאיהן בנסיבות מיוחדות. נשים אלו משתייכות למעמד סוציאקונומי נמוך, וכאשר ההריון אינו רצוי, קיים סיכון מוגבר לליילוד ולתינוק. שיטות ההריגה הן דקירה, הכאה בידיים, הטחת התינוק במשטחים קשים, חניקה והטבעה (Adinkrah, 2001). גם בפיג'י תוארו מקרים של רצח ילדים בידי גברים, ובדומה לארצות המערב, מדובר בגברים ממעמד חברתי נמוך, עם מתחים ובעיות שהיו קשורים בחיי הנישואין, ועם נרמות של ענישה גופנית של ילדים (Adinkrah, 2003). התופעה של רצח ילדים בידי הוריהם תוארה גם במדינות אחרות: באירלנד (Mulryan et al., 2002), באוסטרליה (Nielssen et al., 2009), בתורכיה (Karakus et al., 2010), בפנילנד (Kauppi et al., 2003) ובמקומות רבים אחרים. מעבר לרבגוניות התרבותית שבין מדינה למדינה ולשוני שקיים ביחס לנסיבות של רצח ילדים בידי הוריהם, ובמיוחד אמהותיהם, הרי שהמאפיינים הפסיכולוגיים והסוציולוגיים הם זהים למדי. במיוחד נכונים הדברים כאשר נזכר כי כמעט בכל מקרה של אם ההורגת את ילדיה הקטנים, המעשה מבוצע בידי אמהות אשר אינן יכולות לגדל את ילדיהן בתנאים אשר מוכתבים להן עקב מקומן המיוחד במקום ובזמן (Oberman, 2003).

פרופיל פסיכודינאמי

לצד התגובות הרגשיות העזות שמעורר בצבור כל אירוע של רצח ילדים בידי הוריהם, וההסברים המלומדים שמוצעים אודות מצבם הנפשי של הורים אלה (ולרוב בידי אנשי מקצוע שלא בדקו אותם כלל), יש הסברים כי לו היו מזהים מוקדם ומראש את התסמינים הפסיכיאטריים, ניתן היה אולי למנוע את המעשה הנורא. מאחר שהניסיון הכללי מראה כי לא כל הורה אשר לוקה בנפשו פוגע בילדיו או הורג אותם, ראוי לחפש הבנה מעמיקה יותר של המארג הפסיכודינאמי הייחודי של הורים אלה, מעבר לקטלוג סתמי של תסמיניהם הפסיכיאטריים או מניעיהם הסוציאליים, אם ברצוננו לזהות בצורה טובה יותר הורים שנמצאים בסיכון להמתת ילדיהם.

בעקבות חלוקתו הראשונית של רוניק את מעשי הרצח לחמש קבוצות כמתואר לעיל, היו שהרחיבו חלוקה זו. בסופו של דבר, ניתן לחלק את ההורים שרוצחים את ילדיהם לשתי קטגוריות קונסטואליות רחבות - הפסיכופטים או הפסיכויטים (Kunst, 2002). בקבוצה הראשונה ניתן לכלול את ההורים הסדיסטים, הסוציומטים, הנוקמים או הנרציסטיים, אשר באופן טיפוסי

התייחסות החברה והתקשורת

רצח ילדים בידי הוריהם מאתגר ערכים רבים בחברה שבה הוא מבוצע. הוא מעמיד בספק מושגים בסיסיים כמו משפחה, תא משפחתי, והורים כרמויות של סמכות מגוננת, תומכת, עוזרת ומכסה מפני דברים רעים שקורים מחוץ למשפחה. הוא גם נוטע בציבור תחושה של מבוכה וחוסר ביטחון בהיותו מעין תמרוז אזהרה ביחס למהימנותם של ההורים וליכולתם לספק הגנה לילדיהם. בדיווחים תקשורתיים אודות רצח ילדים מעורב מגוון רחב של היבטים אידיאולוגיים, חברתיים, תרבותיים, דתיים ואתניים אשר עומדים מאחורי ההחלטה כיצד לדווח עליהם לציבור.

מבחינתו של האדם הפשוט, התנהגות קיצונית ונדירה זו של רצח ילדים בידי אמהותיהם נתפשת באופן סטריאוטיפי ופשטני הנובע מההנחה כי אלימות של נשים אינה "נורמטיבית" כזו של גברים, ולכן על פי רוב האם הרוצחת נראית יותר מופרעת מאשר האב הרוצח (Motz, 2008). כתוצאה מהלך חשיבה זה, האם הרוצחת אשר מושפעת מכוחות שהם מעבר לשליטתה, מטופלת ונמצאת במעקב של גורמי רפואה ורווחה ומחויב למערכת אכיפת החוק (Ewing, 1997). התייחסות דומה כלפי נשים שרצחו את ילדיהן לעומת אבות שרצחו את ילדיהם הודגמה גם בסקר שנערך בקרב 150 סטודנטים בישראל, ובו נמצא כי האמהות, בניגוד לאבות, נתפשו כמושפעות יותר מבעיות נפשיות ולכן זקוקות לטיפול ולהשגחה מאשר לעונש (שפון, 2004). ניתן לייחס ממצאים אלה לאופי המשפחתי והפטרנליסטי של החברה הישראלית, בניגוד למודרנית מערבית מתועשות אחרות.

דיווחי התקשורת בישראל על רצח ילדים נחקרו הן ביחס לרצח שמבוצע בידי אמהות (Cavaglia, 2008) והן ביחס לרצח שמבוצע בידי אבות (Cavaglia, 2009). ביחס לאמהות, הדיווחים שנסקרו כללו 19 מאמרים שפורסמו בשלושה העיתונים הנפוצים במדינה ואשר סיקרו שישה מקרים בולטים של רצח ילדים בידי אמהותיהם שנעשו בין השנים 1992 ו-2001. שתיים מהנשים היו ילידות הארץ, שתיים עלו ממדינת ברית המועצות לשעבר ושתיים היו ערביות, וטווח הגילאים שלהן נע מסוף שנות העשרה ועד לסוף שנות ה-30. דרכי ההמתה היו שונות ומגוונות, בדומה לתיאורים שהובאו לעיל. בניגוד לאבות, נראה כי כל האמהות שרצחו את ילדיהן עשו זאת תוך שימוש בילדיהן בלבד ככלי הרצח. החוקר מציין ארבעה ממצאים שעלו במחקרו: א. נמצא כי במקרים אלה של רצח ילדים בידי אמהותיהם, אבי הקורבן לא היה נוכח. בחמישה מבין ששת המקרים האב לא היה חלק מהטרגדיה ואף לא היה מושא לנקמה מצד האם. מעשי האמהות כוונו כלפי הילדים בלבד, וזאת בניגוד לאבות שרצחו את ילדיהם, שמעשיהם היו מכוונים יותר כלפי האם בתיוכם של הילדים. ב. ממצא נוסף היה כי במחצית מהמקרים שבהם האם הרוצחת היתה יהודיה ונשואה, הכתבות נטו להסביר את המעשים בהפרעה נפשית שבה לקתה האם; במקרה אחד הודגש מצבה חברתי והכלכלי הבלתי נסבל של האם, ובשני המקרים של אמהות ערביות בלטו התייחסויות שליליות. ג. ממצא שלישי היה שתהליך תיוג זה החל כבר בשלבים הראשונים של ההסברים הרטרופקטיביים שניתנו ובהתבטאויותיהם של קרובי משפחה, שכנים וכתבים. ביחס לאמהות היהודיות, ניתנו תיאורים של הבעות פנים ותנחת גוף ואלו אף פורשו בתקשורת ואצל המרואיינים כסימן לאי שפיות ולכאב אמיתי. אמהות אלו לא תוארו כרובוטים, מכונות, מפלצות או חיות, כפי שנמצא בתיאורים שהובאו ביחס לאם ערבית שרצחה את תינוקה בן השנתיים, או ביחס לאבות שרצחו את ילדיהם. ד. ממצא רביעי היה שלבד מציון הבעת הפנים, כלי התקשורת יצרו בציבור רגישות והזדהות במיוחד כאשר האם הרוצחת ביטאה צער וכאב והודתה במעשה שביצעה. בכמה תיאורים של אם מופרעת (Mad) ועצובה (Sad), רוככה הופעתה החיצונית על ידי שימוש בסטריאוטיפים נשיים ("לבוש מסודר", "אישת נאה, שקטה, עדינה ושכירה, שאינה מסוגלת לפגוע בזוכב"), לעומת הדימוי הבלתי אנושי שניתן לאבות אשר רצחו את ילדיהם ("שטני", "מעשה אכזרי שתוכנן מראש ובאופן רציונלי").

האימהות נתפשת כתופעה טבעית וביולוגית, ואמהות שרוצחות את ילדיהן

מורשעים בעבירת רצח או הריגה. בקטגוריה השנייה ניתן לכלול אותם הורים שהיו בעת המעשה במצב פסיכוטי, דכאוני או מאני עם מחשבות שווא מסוג רדיפה או גרלות, ואשר בעטיו חלקם נהנה בסופו של דבר מהגנת אי השפיות. ההורים מקבוצה זו הם נשוא הדברים שבהמשך.

מעבר לזיהוי התסמינים הפסיכויטיים שהיו קיימים ופעלו בזמן ביצוע המעשה, לא רבות נעשה במטרה לברר כיצד יכולות היו הבעיות הפסיכודינאמיות והאישיותיות של ההורים לתרום למעשה. רק התבוננות מעמיקה אל תוך נבכי נפשו של רוצח ילדיו, אל ארץ המאפליה שלו או שלה, יכולה להסביר ולהבין כיצד יכול הורה לבצע מעשה נורא זה של רצח ילדיו. מתברר (Papapietro and Barbo, 2005) כי תחילת התסמינים ברצחים-חולים אלה נעשית בצורה עדינה והיא הולכת ומתפתחת מבלי למשוך תשומת לב כלשהי במשך מספר ימים או שבועות, ואז מופיעה במהירות פסיכזה ברורה. המעשה הפסיכוטי הסופי של הרצח (או הניסיון לרצח) מתבצע בצורה אימפולסיבית, מבלי שקדמו לו כעס או מחשבות רצחניות, והוא מונע מאמונה דלחיונית כי המתת הילד או הילדים היא מעשה אלטרואיסטי שנועד להציל אותם או את העולם מקטסטרופה הממששת ובאה. ברוב המקרים, מעשה זה של אלימות אינו אופייני להורים הרוצחים ואינו עולה בקנה אחד עם אורח חייהם שקדם למעשה העבירה. על אף שהמעשה הרצחני הפתאומי נעשה במצב פסיכוטי, נראה כי לפחות בחלקו הוא נובע כתוצאה מהפרעות קשות בשליטה על האני, אשר מאפשרות הבעה גלויה של אלימות פרימיטיבית שהחזקה מהמודעות במשך תקופה ארוכה. תפקיד נוסף ניתן לייחס לדחק המציאותי והרגשי המצטבר של מצב ההורות עבור אנשים פגיעים ורגישים אלה והשלכותיו על הקריסה הפסיכולוגית הפתאומית והמוזעזעת של אגו שהיה שביד ופגום מלכתחילה. באנשים אלה, הכעס המודחק משתחרר בצורה אלימה בפסיכזה שלהם. את האישיות והיחסים התוך-נפשיים הפרי-מורכבים של הורים-רוצחים אלה אפשר לבחון באמצעות הבנה פסיכודינאמית של טראומות או אובדנים שהם חוו בילדותם ואשר בלו לביטוי בפגיעות ביחסי האובייקט שלהם, במנגוני הגנה בלתי אדקוואטיים כאלו האני שלהם, או בתסביכים בלתי פתורים שנטרו להם. תסכול ילדותי שאינו מטופל הופך לכעס, וכעס שאין אפשרות להתמודד עימו הופך לאלימות כלפי האובייקט המתסכל (לרוב ההורה הראשון), וזו - ששואפת להעלמת האובייקט - נותרת מודחקת ובלתי מודעת. אלימות מודחקת זו מביאה לפנטזיות ולפחדים שקשורים בהרס האובייקט, אך אלה חייבים להישאר מודחקים. מההיבט הפסיכודינאמי, אלימות מודחקת זו נותרת בלתי מודעת עד שההחזקה מוסרת על ידי הדיכאון או הפסיכזה, ואז היא מופעלת באמצעות רצח הילד או הניסיון לרצח אותו.

המניעה צריכה להתבסס, לפי תפישה זו, על זיהוי אותם הורים שאוצרים בקרבם אלימות מודחקת לפני קריסת המשאבים הפסיכולוגיים שלהם. מכאן שיש לזהות, או לפחות לנסות ולזהות, אותם אנשים אשר הטרואומות, האובדנים והחסכים הרגשיים האחרים שעברו בילדותם הפכו אותם רגישים להפרעות נפשיות ובלתי מסוגלים לפתח יחסי אובייקט תקינים, וכהורים הם יכולים לפתח אפיונות פסיכוטיות ולהפעיל אלימות קשה כלפי צאצאיהם, שעמם אין הם מסוגלים לפתח יחסי הורה-ילד תקינים. בהורים אלה, הפסיכזה מסירה את המחסום הפסיכולוגי הסופי מפני רצח ילדיהם.

תמיכה ברעיון זה, לפיו תפקודים קוגניטיביים מסוימים מתפתחים עם הגיל, ניתן למצוא גם במחקרים נוירולוגיים המראים כי התפתחות תקינה של האונות הפרונטאליות חיונית להתפתחות תפקודים אלה המביאים לידי קביעות האובייקט. התפתחות לקייה של אונות אלו עלולה להביא לידי התנהגות תוקפנית, אימפולסיבית ונטולת עכבות (Baird et al., 2002). בכל הורה אשר מטופל בשל דיכאון, מאניה או שימוש בסמים, או בבני זוג המצפים ללידה, יש לבדוק קיומם של קשיי הסתגלות שמקורם בחסכים שונים בתקופת הילדות, ובמידת הצורך להפנותם לטיפול נפשי שמטרתו לזהות, להעריך ולסייע בפתרון של בעיות התפתחותיות. כך ניתן יהיה לשפר את יכולתם בתחום יחסים בין-אישיים ואת כושר התמודדותם עם מצבי דחק. בכל מקרה, לפחות ניתן יהיה לאפשר להם לזהות בצורה טובה יותר סימני אזהרה מפני אסון רגשי הממשמש ובא ולפנות לעזרה מבעוד מועד.

יכולות לעורר בציבור דיסוננס קוגניטיבי. בחברה ובתרבות האמהות נחוצות כבלתי אלימות, וזאת אף בתנאים קשים ביותר. מצופה מנשים לספוג תסכול, השפלה, אבטלה, עוני ובדידות קיצונית מבלי לאבד את הקונטציה ה"טבעית" של אימהות טובה. לפיכך, כאשר אם רוצחת את ילדה, המעשה נתפש כחסר הלימה עם התפקיד הביולוגי הטבעי של סיפוק צרכיו של הילד, והוא מצביע על חסר פסיכולוגי מסוים במסוגלותה ההורית. האבהות, לעומת זאת, אינה נתפשת כתופעה מוכנת מאליה אלא כתופעה נרכשת ונלמדת. הדימוי של גברים אשר מבצעים מעשי רצח עולה לרוב בקנה אחד עם התפקידים המסורתיים והסטריאוטיפיים של גבריות. בקרב האבות יש יותר מקום לרצון, לכוונה ולהיגיון. הם מסוגלים גם לקבלת החלטות מושכלת וגם לפעול מתוך כעס וזעם. משום כך, האבות שרוצחים את ילדיהם נתפשים בצורה שטחית בציבור הרחב כ"רוצחים בדם קר" שמגיע להם מאסר ממושך, אף באותם מקרים מעטים יחסית שבהם נטענה ונתקבלה טענת אי שפיות.

שירותי הרווחה ורצח ילדים בידי הוריהם

הרצח הברוטאלי של ילד מעורר תגובות ציבוריות נועמות. הציבור מבקש לדעת מה נעשה כדי למנוע את המעשה ומדוע לא הגנו על הילד. חלק גדול מהזעם מופנה אל הכתובת של שירותי הרווחה, הנתפשים כמי שתפקידם למנוע אירועים כאלה (Trocmé and Lindsey, 1996). אחת השאלות החשובות היא האם שיעור מקרי רצח כאלה הוא מודל לטיבם וליעילותם של שירותי רווחה. אחד המחקרים הבודדים שבו נעשה ניסיון לבחון שאלה זו הוא המחקר אשר הוזכר לעיל, שבו מסקנת החוקרים היו ברורות וחד משמעיות – שיעורי רצח ילדים הוא בעל ערך מוגבל ביותר להערכת טיבם ויעילותם של שירותי הרווחה. הנימוקים העיקריים שמובאים במחקר זה הם אלה: הסיווג של רוצחי הילדים אינו מהימן, ורצח הילד בדרך כלל אינו משקף רצף של אלימות אשר מתחיל מטיפול הורי כושל דרך הונחת הילד וסופו ברצח. רצח ילדים הוא נדיר (למרבית המזל) ואינו אירוע תדיר מספיק על מנת להעריך נכון את יעילותם של שירותי הרווחה ולהשפיע על מדיניותם. מסיבות אלו, ואפילו אם יחול בעתיד שיפור בדיווח ובסיווג, עדיין לא יהיה זה נכון להשתמש בשיעורים של רצח הילדים ככלי להערכת טיבם של שירותי הרווחה (Trocmé and Lindsey, 1996).

היבטים חוקיים

התייחסותה של מערכת המשפט כלפי הורים שהואשמו באלימות קשה ואף קטלנית כלפי ילדיהם שיקפה במהלך ההיסטוריה את המוסכמות והמקובלות ששררו באותה חברה, על החרדות וההטיות שבהן, וכן את השינויים שעברו על אותה חברה מבחינת המשגת הערך של ילדים (Gurevich, 2010).

החוק הראשון שהכיר ברצח של תינוקות כעבירה פלילית נחקק באנגליה בשנת 1623 (O'Donovan, 1984). זו היתה עבירה הקשורה במינו של המבצע אותה – נשים – ואשר הוגבלה לתינוקות שנולדו כממזרים. עצם העבירה היתה הסתרת ההמתה ולא הרצח עצמו, אם כי ההסתרה שימשה כהנחה משפטית לקיומה של אשמה של רצח. על מנת לסתור הנחה משפטית זו, היה צורך בקיומו של עד שיעיד כי התינוק נולד מת. לנוכח העובדה שעצם הקיום של ההריון והלידה היו מוסתרים במקרים רבים מסוג זה, ברור שהיה קשה למצוא עד מסוג זה. לעומת זאת, רצח תינוקות שנולדו מנישואים חוקיים טופל בידי החוק ככל רצח אחר עד לשנת 1922. נטל ההוכחה היה מוטל על התביעה והיה עליה להוכיח כי התינוק נולד חי וכי המוות נגרם לו לאחר שהופרד מגופה של אמו. בשנת 1803 בוטל החוק משנת 1623 ורצח של תינוקות הושווה לכל רצח אחר. שינוי זה ביטא את התחושה הקשה כי רצח תינוקות עבר למעשה ללא עונש. במהלך המאה ה-19 הוטחה ביקורת קשה על השינוי והיו זיכויים רבים בשל העדר הוכחות לכך שהתינוק נולד חי. החוק של 1803 כלל תנאי מיוחד, לפיו חבר המושבעים יכול היה, בעת זיכוי הנאשמת מאשמת רצח, למצוא אותה אשמה בהסתרת הלידה, עבירה שעונשה המרבי היה שנתיים מאסר.

במאה ה-20 אומצה באנגליה גישה משפטית חדשה כלפי רצח של תינוקות,

וזו באה לביטוי בשנת 1922 עם קבלתו של ה-Infanticide Act אשר יצר הגנה חלקית לעבירת רצח עבור אישה שהמתה את ולדה בזמן שהופרע האיזון הנפשי שלה כתוצאה מהלידה. העבירה הופחתה מרצח להריגה. הרציונל שנטען לשינוי החוק היה משפטי – להימנע ממתן גורל דין של מוות שלא היו ממומשים – אם כי אין לשלול את הטיעון הרפואי של השפעות הלידה על האם. בשנת 1938 התקבל באנגליה תיקון לחוק זה אשר הרחיב את תחולתו למקרים שבהם גיל התינוק הוא עד שנה והאם עדיין לא החלימה מהשפעות הלידה או ההנקה (Ward, 1999). חוקים דומים קיימים גם בקנדה, באוסטרליה ובניו זילנד, אם כי יש המותחים ביקורת על העמדת התנהגותן הפלילית של נשים על תשתית ביולוגית (McSherry, 1993). כמו כן יש המבקרים את עצם ההכרה בהמתת תינוקות בשנת חייהם הראשונה בידי אמה כמצויה במעמד ייחודי ונפרד (Arboleda-Florez, 1975), לעומת אחרים המחזיקים בדעה הפוכה (Resnick, 1970). גם במדינת ישראל קיים חוק דומה. סעיף 303 לחוק העונשין, התשל"ז-1977, דן ב"המתת תינוק", וזו לשונו:

א. אישה שגרמה במזיד, במעשה או במחדל, למות ולדה שלא מלאו לו שניים עשר חודשים, ובשעת המעשה או המחדל היתה במצב של ערעור שיקול הדעת, משום שעדיין לא החלימה לגמרי מתוצאות הלידה או משום תוצאות ההנקה לאחר הלידה, הרי על אף היות העבירה לפי הנסיבות בגדר רצח או הריגה, דינה מאסר חמש שנים.

2. האמור בסעיף זה אינו בא לגרוע מסמכות בית המשפט להרשיע את מי שהואשם ברצח של ילד שלא מלאו לו שניים עשר חודשים בעבירה של הריגה או של העלמת לידה, או לקבוע שאינו נושא באחריות פלילית מחמת אי שפיותו או ליקוי בכשרו השכלי לפי סעיף 19.

החוק בישראל מאפשר הגנה מיוחדת לאישה שביצעה Infanticide ומתן עונש מופחת בהרבה מהצפוי בעבירת רצח (מאסר עולם חובה) או הריגה (מאסר לתקופה של עד 20 שנה). זאת, אם מצא בית המשפט כי בשעת המעשה או המחדל, שבועיים מת התינוק, היא היתה במצב של "ערעור שיקול הדעת" שמקורו בהעדר החלמה מלאה מתוצאות הלידה או מתוצאות ההנקה שלאחר הלידה (כלומר, בחוסר איזון הורמונלי אשר הביא לערעור שיקול דעתה). סעיף זה מופעל באותם מקרים ספורים שבהם משתכנע בית המשפט על סמך ראיות ברורות, כי נסיבות העבירה אכן עולות בקנה אחד עם הנדרש בחוק.

ההליכים המשפטיים במדינת ישראל מתנהלים, כידוע, בפני שופטים מקצועיים, שחוקה עליהם כי ישפטו אך ורק על פי הראיות שמובאות בפניהם ובהתאם לסדרי הדין המקובלים. במדינות אחרות מתקיימים בתי משפט של מושבעים, ובמחקרים שנערכו נמצא כי דעתם של מושבעים עלולה להיות מוטת במשפטים פליליים בהתאם לסטריאוטיפים הקשורים במינו או במוצאו של הנאשם. כך למשל, נמצא כי במצבים שבהם עובדות מעשי העבירה היו זהות, נאשמים (גברים) נשפטו ביתר חומרה מנאשמות (נשים) במקרים של אלימות במשפחה (Ferguson and Negy, 2004). עם זאת, במחקר שבו נבדקו יותר מ-200 סטודנטים שנבחרו אקראית ויכלו לענות על הפרופיל של "מושבע ממוצע", נמצא כי במקרים של רצח ילדים בידי הוריהם, ובניגוד לפשעים אלימים אחרים, לא נצפו הטיות מבחינת מין הנאשם או מוצאו בתהליך הכרעת הדין (Ferguson et al., 2008).

איתור מוקדם

מהאמור לעיל ניתן להציע כמה עקרונות שאותם אפשר ליישם כאשר מבקשים לנסות ולהגיע לאיתור מוקדם של הורים בעלי סיכון לגרימת נזק בלתי הפיך לילדיהם. בראש ובראשונה, כל בעל מקצוע אשר עוסק בטיפול בקטינים (רופאים למיניהם, עובדי סיעוד, פסיכולוגים, עובדי חינוך ורווחה וכיו"ב) חייב לשקול את הסיכון שהורים ספציפיים מהווים לילדיהם. למרות שהתופעה יכולה להיות קשורה בקיום בעיות נפשיות בקרב מי מההורים, נמצא בסקר שנערך בקרב 220 פסיכיאטרים כי רובם המעטים בהערכה נכונה של שכיחות התופעה אצל אמהות, וכמחציתם אף ציינו כי אינם נוהגים לשאול שאלות ספציפיות אודות רעיונות לפגיעה בילדים (Friedman et al., 2008).

או בעל מום, מצוקה חברתית וכלכלית. מסקירת הספרות עולה כי חלק ניכר מההורים הרוצחים לוקים בהפרעות אישיות, ואחדים מהם (בעיקר האמהות) לוקים במחלות נפש משמעותיות. האיתור והמניעה של תופעה טראגית זו הם קשים בשל העובדה שגורמי הסיכון הם מרובים ואינם ייחודיים. מעשהו המחריד של איתי בן דרור, שהוזכר בתחילת המאמר, מהווה תזכורת לכך שהורים מסוגלים לפגוע בילדיהם פגיעה קטלנית וסימן אזהרה לצורך בעשיית כל מאמץ אפשרי, על אף הקשיים שתוארו, לנסות לאתר ולמנוע מעשים מסוג זה.

ד"ר יעקב מרגולין, לשעבר הפסיכיאטר המחויי לתל אביב ומזכיר החברה לפסיכיאטריה משפטית בישראל, פורח' אילעזר ויצטום, המרכז לבריאות הנפש באר שבע, החטיבה למדעי הבריאות, אוניברסיטת בן גוריון בנגב, ופסיכיאטר בכיר במרכז הקהילתי לבריאות הנפש עזרת נשים, ירושלים

הערות

- (1) אנרי ברגסון (1859-1941), פילוסוף יהודי-צרפתי וחתן פרס נובל לספרות משנת 1927.
- (2) במדינת ישראל עצמה, לפי נתוני משטרת ישראל, בשנים 2003-2008 אירעו 18 מקרים של גרימת מוות של קטינים בידי קרובי משפחתם (רונן וטל, 2008).

.....(השיחה ביבליוגרפית).....

רוני י וטל א (2008). גרימת מוות של ילדים בידי קרובי משפחתם. הנספח - מרכז המחקר והמידע (<http://www.knesset.gov.il/mmm/data/docs/m02144.doc>).

שפון ד (2004). אימהות הממיתות ילדיהן לעומת אבות הממיתים ילדיהם: סטריאוטיפים בחברה הישראלית. עבודת תזה לתואר מוסטר. ירושלים: האוניברסיטה העברית, הפקולטה למשפטים, המכון לקרימינולוגיה.

● Adinkrah M (2001). When parents kill: An analysis of filicides in Fiji. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 45:144-158.

● Adinkrah M (2003). Men who kill their own children: Paternal filicide incidents in contemporary Fiji. *Child Abuse & Neglect* 27: 557-568.

● Amos H and Mayers A (2005). Thomas Coram: The Man Who Saved Children. London: The Foundling Museum.

● Arboleda-Florez J (1975). Infanticide: Some medicolegal considerations. *Canadian Psychiatric Association Journal* 20: 55-60.

● Baird AA, Kagan J, Gaudette T, Walz KA, Hershlag N and Boas DA (2002). Frontal lobe activation during object permanence: Data from near infrared spectroscopy. *Neuroimage* 16:1120-1126.

● Bourget D and Bradford JMW (1990). Homicidal parents. *Canadian Journal of Psychiatry* 35: 233-238.

● Campion JF, Cravens JM and Covan F (1988). A study of filicidal men. *American Journal of Psychiatry* 145: 1141-1144.

● Cavaglion G (2008). Bad, mad or sad? Mothers who kill and press coverage in Israel. *Crime, Media, Culture* 4: 271-278.

● Cavaglion G (2009). Fathers who kill and press coverage in Israel. *Child Abuse Review* 18: 127-143.

● d'Orban PT (1979). Women who kill their children. *British Journal of Psychiatry* 134: 560-571.

● Dave S, Petersen I, Sherr L and Nazareth I (2010). Incidence of maternal and paternal depression in primary care: A cohort study using a primary care database. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*. Published online September 6, 2010. doi:10.1001/archpediatrics.2010.184. Retrieved on September 24, 2010.

deMause L (1974). *History of Childhood*. New York: Psychohistory Press.

● Ewing CP (1997). *Fatal Families: The Dynamics of Intrafamilial Homicide*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

● Ferguson CJ and Negy C (2004). The influence of gender and ethnicity on judgments of culpability in a domestic violence scenario. *Violence and Victims* 19: 203-220.

● Ferguson CJ, Miller-Stratton H, Heinrich E, Frits S and Smith S (2008). Judgments of culpability in a filicide scenario. *International Journal of Law and Psychiatry* 31: 41-50.

● Friedman SH and Friedman JB (2010). Parents who kill their children. *Pediatrics in Review* 31: e10-e16.

● Friedman SH and Resnick PJ (2007). Child murder by mothers: Patterns and prevention. *World Psychiatry* 6: 137-141.

● Friedman SH and Resnick PJ (2009). Neonaticide: Phenomenology and considerations for prevention. *International Journal of Law and Psychiatry* 32: 43-47.

● Friedman SH, Horwitz SM and Resnick PJ (2005). Child murder by mothers: A critical analysis of the current state of knowledge and a research agenda. *American Journal of Psychiatry* 162: 1578-1587.

● Friedman SH, Sorrentino RM, Stankowski JF, Holden CE and Resnick PJ (2008). Psychiatrists' knowledge about maternal filicide thoughts. *Comprehensive Psychiatry* 49: 106-110.

● Goetting A (1990). Child victims of homicide: A portrait of their killers and the circumstances of their deaths. *Violence and Victims* 5: 287-296.

● Gurevich L (2010). Parental child murder and child abuse in Anglo-American legal

גורמים שנמצאו יעילים במניעה של neonaticide כוללים חינוך מיני, זמינות אמצעים למניעת הריון, רגישות גבוהה באבחון הריון ובהגברת ההשגחה והשמירה על האישה ההרה לפני הלידה (Friedman and Resnick, 2009). בתקופה של 12 החודשים הראשונים לחיי התינוק, ניתן לבצע בדיקות סקר לגילויים של דיכאון ופסיכוזה שלאחר לידה ולתת הדרכה להורים בכל הקשור לכאבים קוליקיים בתינוק ולמתחים ביניהם (Friedman et al., 2005). בגיל הגן ובגיל בית הספר, אמצעי המניעה של רצח ילדים בידי הוריהם כוללים הדרכה מקדימה של ההורים ביחס לבעיות משמעת בילדים ובעיות אצל ההורים, שמירה על ערנות בכל הנוגע לחולי נפשי, שימוש בסמים וגורמי דחק אצל ההורים, ומתן טיפול מתאים במידת הצורך (Friedman and Resnick, 2007). ולבסוף, הגברת ההבנה של תופעה זו יכולה להביא להצלת חיים, ולו של ילד אחד (Friedman and Friedman, 2010).

לסיכום, ילדים נהרגים בצורה אלימה במגוון מצבים המופיעים בתוך המשפחה ומחוצה לה. התופעה של רצח ילדים בידי הוריהם קיימת לאורך ההיסטוריה של המין האנושי. מרבית הילדים שנפלים קורבן לרצח נרצחים בידי הוריהם. בארצות הברית, לדוגמה, נרצחים בממוצע מדי שנה 344 ילדים בידי הוריהם (הטוח נע בין 246 ל-426) (Friedman and Friedman, 2010). לרצח מסוג זה יש מניעים מגוונים, כמו חולי נפשי, קנאה, חשד לכנידת בן הזוג, תינוק נכה

system. *Trauma, Violence, & Abuse* 11: 18-26.

● Haapasalo J and Petaja S (1999). Mothers who killed or attempted to kill their child: Life circumstances, child abuse, and types of killing. *Violence and Victims* 14: 219-239.

● Karakus M, Ince H, Ince N, Arican N and Sozen S (2003). Filicide cases in Turkey, 1995-2000. *Croatian Medical Journal* 44: 592-595.

● Kauppi A, Kumpulainen K, Karkola K, Vanamo T and Merikanto J (2010). Maternal and paternal filicides: A retrospective review of filicides in Finland. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 38: 229-238.

● Kunst JL (2002). Fraught with the utmost danger: The object relations of mothers who kill their children. *Bulletin of the Menninger Clinic* 66: 19-38.

● Kunz J and Bahr SJ (1996). A profile of parental homicide against children. *Journal of Family Violence* 11: 347-362.

● Lewis CF, Baranoski MV, Buchanan JA and Benedek EP (1998). Factors associated with weapon use in maternal filicide. *Journal of Forensic Sciences* 43: 613-618.

● McCloskey LA (2001). The "Medea Complex" among men: The instrumental abuse of children to injure wives. *Violence and Victims* 16: 19-37.

● McSherry B (1993). The return of the raging hormones theory: Premenstrual syndrome, postpartum disorders and criminal responsibility. *Sydney Law Review* 15: 292-316.

● Motz A (2008). *The Psychology of Female Violence: Crimes against the Body*, 2nd Edition. New York: Routledge.

● Mulryan N, Gibbons P and O'Connor A (2002). Infanticide and child murder – admissions to the central mental hospital 1850-2000. *Irish Journal of Psychological Medicine* 19: 8-12, 2002.

● Nielsens OB, Large MM, Westmore BD and Lackersteen SM (2009). Child homicide in New South Wales from 1991 to 2005. *Medical Journal of Australia* 190: 7-11.

● Oberman M (2003). Mothers who kill: Cross-cultural patterns in and perspectives on contemporary maternal filicide. *International Journal of Law and Psychiatry* 26: 493-514.

● O'Donovan K (1984). The medicalisation of infanticide. *The Criminal Law Review* 259-264.

● Palermo GB (2002). Murderous parents. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 46: 123-143.

● Papapietro DJ and Barbo E (2005). Commentary: Toward a psychodynamic understanding of filicide – beyond psychosis and into the heart of darkness. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 33: 505-508.

● Resnick PJ (1969). Child murder by parents: A psychiatric review of filicide. *American Journal of Psychiatry* 126: 73-82.

● Resnick PJ (1970). Murder of the newborn: A psychiatric review of neonaticide. *American Journal of Psychiatry* 126: 1414-1420.

● Sadoff RL (1995). Mothers who kill their children. *Psychiatric Annals* 25: 601-605.

● Scott PD (1973). Parents who kill their children. *Medicine, Science and the Law* 13: 120-126.

● Simpson AIF and Stanton J (2000). Maternal filicide: A reformulation of factors relevant to risk. *Criminal Behavior and Mental Health* 10: 136-147.

● Stern ES (1948). The Medea Complex: The mother's homicidal wishes to her child. *Journal of Mental Science* 94:321-331.

● Trocme N and Lindsey G (1996). What can child homicide rates tell us about the effectiveness of child welfare services? *Child Abuse & Neglect* 20: 171-184

● Ward T (1999). The sad subject of infanticide: Law, medicine and child murder, 1860-1938. *Social & Legal Studies* 8: 163-180.